DUJOTIEKIO TRASOS KAUNAS–ŠAKIAI ARCHEOLOGINIAI ŽVALGYMAI

Džiugas BRAZAITIS, Mantas KVEDARAVIČIUS, Gintautas ZABIELA

2004 m. KPIP vykdė projektuojamo dujotiekio trasos Kaunas–Šakiai (iš viso 63 km) archeologinius žvalgymus. Dujotiekis bus tiesiamas šalia jau veikiančio, nutiesto XX a. 9 dešimtmečio pradžioje be archeologinių žvalgymų ar tyrimų, tad buvo reali galimybė rasti nežinomas archeologines vertybes. Tai žvalgymų metu visiškai pasitvirtino, nes būsimo dujotiekio trasos vietoje rasti 3 nežinomi archeologiniai objektai (visi Kauno r.).

Nemuno dešiniojo kranto žemutinėje terasoje, kranto šlaito papėdėje aptikta **Virbaliūnų neįtvirtinta geležies amžiaus gyvenvietė** (Kauno r., Raudondvario sen.) (N54°57'31.9"; E23°37'14.1"). Ją labiau PR dalyje jau kerta veikiantis dujotiekis. Gyvenvietė užima mažiausiai 200x70 m dydžio dirvonuojančią teritoriją, pailgą PR–ŠV kryptimi – nežymią pakilumėlę, kartu su visu slėnio kraštu palengva nuolaidėjančią Nemuno link. Neįtvirtintos gyvenvietės R dalyje iškastas 1 m^2 dydžio šurfas, kuriame po 40–50 cm storio rusvai pilko smėlingo dirvožemio sluoksniu su paskirais XX a. pradžios radiniais aptiktas 15–20 cm storio tamsiai pilkas smėlingas kultūrinis sluoksnis su lipdyta lygia ir brūkšniuota keramika, apdegusiais akmenimis, geležies šlaku. Gyvenvietė datuojama I tūkst. pirmąja puse.

Veikiančio dujotiekio trasos vietoje, lygioje smėlingoje laukymėje aptikta **Altoniškių akmens amžiaus stovykla** (Kauno r., Zapyškio sen.) (N54°56'31.4"; E23°34'40.3"). Smėlingame paviršiuje rasta perlaužta titnaginė skeltė, kurios abi dalys buvo nutolusios per 10,7 m viena nuo kitos. Stovyklavietė apima 100 m ilgio plotą palei dujotiekio trasos liniją, besitęsiantį V pusėje iki Šernupio upelio. Tikslesnis jos plotis nenustatytas, tačiau ji gali užimti iki 50 m ruožą nežymios smėlingos aukštumėlės pakraštyje. Iškastame 1 m^2 dydžio šurfe, 10 cm storio pilko smėlio sluoksnyje rastas apskaldytas titnagas. Preliminariai stovyklavietė datuojama mezolito laikotarpiu. Įdomu tai, kad Altoniškių stovyklavietė aptikta atokiau nuo Nemuno (per 2,5 km į PV).

Ovos dešiniajame krante, į Š nuo kanalizuoto bevardžio upelio Š kranto, beveik jų santakoje, lygioje vietoje, apie 10x6 m dydžio V–R kryptimi dirvonuojančiame plote, kurio dalis yra jau melioracijos griovio krašte, aptikta **Kuro gamybinio pastato vieta** (Kauno r., Zapyškio sen.) (N54°56'49.7"; E23°32'22.3"). Jo vietą žvalgant metalo detektoriumi rasta stambi kaltinė geležinė vinis bei beformis geležies gabalėlis. Panašu, kad tai kažkokio su miško verslais susijusio statinio vieta. 1914 m. gimusi Kuro kaimo gyventoja (Kure gyvenanti nuo 1940 m.) Klementina Tamulaitienė (Stanislovaitytė) nepamena nei čia stovėjusio pastato, nei kalbų, kad kas nors čia būtų stovėjęs anksčiau. Vadinasi, aptiktas objektas yra bent jau XIX a. Pastato vietoje iškasus 1 m^2 dydžio šurfą, po velėna aptiktas 15 cm storio juodas anglingas sluoksnis, po kuriuo buvo 10–20 cm storio anglių ir molio tinko sluoksnis. Giliau buvo 5–10 cm storio gelsvo smėlio sluoksnelis su angliukais, susiklostęs ant įžemio – gelsvo smėlio. Molio tinko gabalai yra dideli (iki 14x9x4 cm), tai rodo, kad čia greičiausiai būta krosnies. Pastato vietą reikia ištirti.

Vienintelis žinomas archeologinis objektas, kurio teritorijos ŠV pakraštį jau kerta veikiantis dujotiekis, yra **Rupunionių kapinynas** (Kauno r., Raudondvario sen.), užimantis apie

100 m skersmens, 2–4 m aukščio (aukštesnė iš V pusės) dirvonuojančią kalvelę. Jis žinomas nuo 1925 m., 1980 m. tyrinėtas Pedagoginio instituto (vadovas Eugenijus Jovaiša) (žr. *ATL 1980 ir 1981 metais*, V., 1982, p. 55–57). Tada kapinyno PR, ŠR ir ŠV pusėse ištyrus bendrą 286 m^2 dydžio plotą, aptikti 7 griautiniai kapai bei X–XII a. ginklų lobis iš 54 geležinių ginklų, daugiausia ietigalių. Kapai ir radiniai labai plačios chronologijos – nuo VI iki XIX a. Metalo detektoriumi žvalgytas kapinyno teritorijos V pakraštys palei senąjį dujotiekį. Apie 56 m į ŠR nuo kelio Rupunionys–Virbaliūnai ir 2,5 m į PR nuo kapinyno–lauko ribos, 20 cm gylyje, maišytoje pilkoje žemėje rastas geležinis perdegęs sulenktas įtveriamasis 15,5 cm ilgio peilis su 9,5 cm ilgio, 1,5 cm pločio ašmenimis, iš vieno šono ties nugarėle puoštais 3 įmuštais vos žymiais grioveliais (89:1 pav.). Apie 60 m į ŠR nuo kelio Rupunionys–Virbaliūnai ir 0,4 m į PR nuo kapinyno–lauko ribos, irgi 20 cm gylyje, maišytoje pilkoje žemėje rastas geležinis įtveriamasis užbarzdinis kiek sulenktas 22,5 cm ilgio, 13,5 cm rombinio skersinio pjūvio ietigalis 1,5 cm pločio, 0,8 cm storio plunksna (89:2 pav.). Rastieji dirbiniai labiausiai pagal ietigalį datuojami VII–VIII a. Radus du archeologinius dirbinius tolesni kapinyno žvalgymo darbai buvo nutraukti, nes tapo aišku, kad būsimoje dujotiekio trasos vietoje būtini archeologiniai tyrimai.

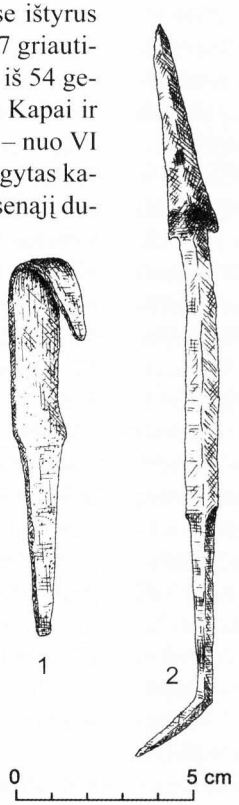

89 pav. Geležiniai peilis ir ietigalis iš Rupunionių kapinyno. *A. Zabielienės pieš.*

Fig. 89. An iron knife and a spearhead form the Rupunioniai burial ground.

110 m į R nuo dujotiekio trasos, 90 m į P nuo kelio Naujieji Bernatoniai–Bernatoniai, ariamame lauke aptikta **Bernatonių dvarvietė** (Kauno r., Raudondvario sen.) (N54°57'56.1"; E23°47'17.7"). Ji užima apie 100x100 m dydžio nežymią kalvelę. Šios kalvelės centre, apie 50x50 m dydžio dirbamame plote surinkti 67 koklių fragmentai, 40 žiestos keramikos šukių. Koklių fragmentai tiek plokštiniai, tiek vazoniniai. Dalis plokštinių koklių puošti augaliniu ar geometriniu ornamentu, glazūruoti žaliai. Keramika daugiausia geros kokybės, neglazūruota. Radiniai datuojami XVII–XVIII a. Bernatonių dvarvietę reikia saugoti kaip archeologinį paminklą.

Dujotiekio trasos žvalgymai parodė, kad vykdant didesnės apimties žemės judinimo darbus neišvengiamai aptinkamos nežinomos archeologinės vertybės, dauguma kurių Lietuvoje dar nėra archeologų fiksuotos.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF THE KAUNAS–ŠAKIAI GAS PIPELINE ROUTE

In 2004 during the archaeological survey of the Kaunas–Šakiai gas pipeline route 4 unknown archaeological sites were discovered in its path or in the vicinity: the Virbaliūnai unfortified settlement of the mid 1st millennium A.D., the Altoniškiai Mesolithic camp, the site an industrial building at Kuras dating to of the Modern Ages and the Bernatoniai manor site of the 17th–18th century (all in the Kaunas district). In the Rupunioniai burial ground investigated in 1980 two items coming from the 7th–8th century cremations were found: an iron socketed spearhead and a knife.